

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเน้นหนักในด้านเศรษฐกิจส่งผลให้ครอบครัวมีขนาดเล็กถึงลักษณะพึ่งพาอาศัยเริ่มขาดหายไป การเคลื่อนย้ายไปหางานทำในเมืองทำให้ระบบครอบครัวเครือญาติและชุมชนเริ่มแตกสลาย สถาบันหลักในสังคมเริ่มอ่อนแอลง การรับเอารูปแบบค่านิยม และวิถีชีวิตจากตะวันตกทำให้สังคมนิยมยกย่องวัตถุเงินตรามากกว่าคุณธรรมความดี วัฒนธรรมของการบริโภคมีมากขึ้น การแสวงหาช่องทางเอาตัวเอาเปรียบผู้อื่นมีมากขึ้น ส่งผลกระทบอย่างสำคัญต่อระดับคุณธรรมจริยธรรมของสังคมไทย ระดับของศีลธรรมถดถอยลงเรื่อยๆ และถูกกระแสอื่นบดเบือนไปจากหลักการพื้นฐานแท้จริงของศาสนา จนเป็นสถานการณ์ที่น่าห่วงใย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 24-27) ดังรายงานการวิจัยของ นิมิตร มั่งมีทรัพย์ ที่ได้ศึกษาความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์พบว่า เยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับไม่น่าพอใจโลกทัศน์และความเข้าใจของเยาวชนส่วนใหญ่มีลักษณะสัมพันธ์กับเรื่องกฎแห่งกรรม และชีวิตหลังความตาย เยาวชนส่วนใหญ่เชื่อว่ามีวิญญาณอยู่จริง มีความเข้าใจเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดโดยขาดความเข้าใจในเรื่องจิตและอารมณ์อย่างสิ้นเชิง (นิมิตร มั่งมีทรัพย์, 2544: บทกัณฑ์ย่อ)

เมื่อเป็นเช่นนี้การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมจึงเป็นเรื่องที่ควรริบเร่งดำเนินการโดยไม่รอช้าและควรมีมาตรการสำคัญในระยะยาวที่จะส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ซึ่งวิธีการหนึ่งคือการศึกษา ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 81 ที่ได้กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ไว้ว่า "รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม" โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 1 มาตรา 6 ระบุถึงความมุ่งหมายของการศึกษาว่า ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ มีคุณธรรมและจริยธรรม และในหมวด 4 มาตรา 24 ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการศึกษาที่สำคัญประการหนึ่งว่า จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานทั้งความรู้และคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามไว้ในทุกวิชา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป.: 5-14) โดยเฉพาะในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

การสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมเป็นเรื่องสำคัญ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มอบหมายให้กรมวิชาการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในการจัดทำรายละเอียดของสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อให้สถานศึกษาได้มี แนวทางการจัดทำสาระการเรียนรู้หลักสูตรพระพุทธศาสนาถูกต้องตามพระธรรมวินัยและสามารถ ดำเนินงานให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยมีพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นประธาน โดยแบ่งคณะกรรมการเป็น 4 ชุด ซึ่งก่อนดำเนินการจัดทำรายละเอียดเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนา คณะอนุกรรมการ ชุดที่ 1 ได้ศึกษามาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 พบว่า หลักสูตรฉบับนี้มี 3 มาตรฐาน กล่าวคือ มาตรฐานที่ 1 ให้มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา (Knowledge) มาตรฐานที่ 2 ให้มีค่านิยมที่ดีงามและมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา (Attitude) มาตรฐานที่ 3 ให้ประพฤติตามหลักธรรมและศาสนพิธี (Practice) แล้วร่วมกันวางแผนและ กำหนดแนวทางการดำเนินการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา จัดทำคู่มือ และ จัดอบรมครูผู้สอนพระพุทธศาสนาให้มีความเข้าใจ และสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ ปฏิบัติตามหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง (สิริกร มณีรินทร์, 2545: 8)

ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนตามสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ค่านิยมที่จะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติ ซึ่งอารมณฺ์ ฉนวนวัตร กล่าวไว้ว่า สิ่งที่เป็นตัวกำหนดลักษณะ มีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลส่วนหนึ่ง คือ ค่านิยม (อารมณฺ์ ฉนวนวัตร, 2539: 17) เพราะค่านิยมเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคลในสิ่งที่มีค่า มีความสำคัญ ค่านิยมจึงทำหน้าที่เป็นมาตรฐานในการประเมิน การเลือก การตัดสินใจของบุคคล ว่าอะไรดี-ไม่ดี มีค่า-ไม่มีค่า ถูก-ผิด ควรทำ-ไม่ควรทำ นอกจากนี้ค่านิยมยังทำหน้าที่เป็น ตัวกำหนดเป้าหมายและสร้างแรงจูงใจ ผลักดันให้บุคคลมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ (เอมจันทร์ สุวิทวงศ์, 2526: 139) สอดคล้องกับคำกล่าวของ พันธ์ หันนาคินท์ ที่ว่าค่านิยมเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะบ่งชี้ว่าเราจะประพฤติหรือปฏิบัติอย่างไรต่อตนเองและสังคม การเลือก กระทำหรือปฏิบัติของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับค่านิยมที่เขายึดถืออยู่เป็นประการสำคัญ หากบุคคล นั้นถือค่านิยมที่ดีก็คงแน่ใจได้ว่าการกระทำของเขาจะเป็นไปในทางที่ดี ที่ถูก ที่ควร ที่พึงประสงค์ ของสังคม ซึ่งค่านิยมทางจริยธรรมเป็นค่านิยมที่ถือได้ว่ามีลักษณะคงตัวเป็นที่ยอมรับนับถือและ ยึดถือกันเป็นเวลานานจนเชื่อได้ว่าเป็นค่านิยมที่คงอยู่คู่ความเป็นไทย และคงไม่ต้องรอเวลาที่จะ พิสูจน์ถึงควมมีค่าควรแก่การปฏิบัติอีกแล้ว (พันธ์ หันนาคินท์, 2526: 5,156) การพัฒนาค่านิยม ของเยาวชนไทยทำได้โดย การประยุกต์หลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปในการจัด

การเรียนการสอน เพราะจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักปฏิบัติที่สมบูรณ์โดยธรรมชาติ อีกทั้งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยก็ล้วนได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา(พระมหาทองสุรีย์ สุริยโชโต, 2533: 11-12) ทั้งนี้ พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตโต] (2527: 166-206) ได้กล่าวถึงค่านิยมทางพระพุทธศาสนาไว้ 9 ประการ ดังนี้

1. การให้ทาน หมายถึง การให้ การบริจาค การเสียสละสิ่งของของตนเองแก่ผู้อื่น
2. ความเมตตากรุณา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี และความสงสารคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
3. ความสันโดษ หมายถึง ความพอใจในปัจจัยสี่ที่ตนแสวงหามาได้โดยชอบธรรม ความพอใจตามกำลังร่างกายและการใช้สอยของตน ความพอใจตามที่เหมาะสมกับตนอันควรแก่ภาวะฐานะ แนวทางชีวิตและจุดมุ่งหมายแห่งการทำงานของตน ในทำนองเดียวกันก็ไม่สันโดษในกุศลธรรม ยินดีที่จะสร้างคุณความดียิ่งขึ้นไป
4. ความไม่ประมาท หมายถึง ความรอบคอบ ระมัดระวัง มีสติกระตุ้นเตือนไม่ให้ตกไปในทางเสื่อม และเร่งรื้อให้กระทำความดีรุดหน้าต่อไป
5. การพึ่งตน หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ และเอาใจใส่ช่วยเหลือผู้อื่น
6. การใช้ปัญญา หมายถึง การพิจารณาสิ่งทั้งหลายด้วยเหตุผล
7. การฝึกตน หมายถึง การพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นทั้งทางด้านความประพฤติ การอยู่ร่วมกันในสังคม จิตใจ และปัญญา
8. การเห็นคุณค่าชีวิต หมายถึง การเห็นว่าชีวิตของตนเองนั้นมีค่า และปรับปรุงชีวิตของตนเองให้มีคุณค่ามากกว่าผลที่ได้จากภายนอก เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ ความมั่งมี
9. ความเป็นอิสระไม่ยึดติด หมายถึง การมีเสรีภาพในการกระทำการใดๆ ตามเหตุผล ความดีงาม และความถูกต้อง

ค่านิยมทางพระพุทธศาสนาทั้ง 9 ประการนี้ เป็นค่านิยมที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจความเข้าใจให้ถูกต้อง แล้วเริ่มปฏิบัติให้เป็นเรื่องจริงโดยการประพฤติปฏิบัติ การนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อจะนำให้ผู้อื่นมีความเชื่อถือ มีความนิยมนับถือ แล้วมีค่านิยมทางพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งเป็นหนทางที่นำไปสู่การเป็นชาวพุทธที่แท้จริง (พระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตโต], 2527: 199, 205)

ในอดีตบทบาทของพระพุทธศาสนากับการศึกษานั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โรงเรียนคือวัด ครูคือพระภิกษุผู้อบรมศีลธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ปัจจุบันโรงเรียนมีบทบาท

สำคัญมากขึ้น มีครูซึ่งเป็นฆราวาสเป็นผู้อบรมสั่งสอนทั้งทางวิชาการและทางศาสนาแก่เยาวชน ดังที่ เพ็ญแข ประจันปัจฉิม และอ้อมเดือน สดมณี (2529: 54) กล่าวว่า สถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญในการอบรมสั่งสอนทางศาสนาให้แก่เยาวชน คือ ครอบครัวและโรงเรียน โดยเฉพาะนักเรียนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่เจริญแล้ว ครูจะเป็นผู้อบรมสั่งสอนทางศาสนา อันได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนมากที่สุด ครูจึงเป็นบุคคลสำคัญในการอบรมสั่งสอนค่านิยมทางพุทธศาสนาสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคมไทย แต่จะเห็นได้ว่าครูที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงต่อการพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนามากที่สุด คือ ครูสังคมศึกษา ทั้งนี้ เพราะเนื้อหาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเกี่ยวกับการพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนา มากกว่ากลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ โดยมีสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในห้าสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยซึ่งเป็นครูสังคมศึกษามีบทบาทโดยตรงในการพัฒนาเยาวชนของชาติให้เป็นพลเมืองดี จึงสนใจนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ซึ่งผลการวิจัยจะส่งผลให้การพัฒนาการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในช่วงชั้นที่ 3 ในด้านเนื้อหาและวิธีการจัดการเรียนการสอน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่
 - 1.1 ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - 1.2 ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาที่สอนในช่วงชั้นที่ 3 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร
 - 1.3 ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ของมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย
2. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภายใต้กรอบค่านิยมทางพุทธศาสนา 9 ประการ ตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต]

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การนำเสนอแนวทางจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนา

หมายถึง การนำเสนอเนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน และวิธีการจัดการเรียนการสอนที่ครูจัดให้ผู้เรียนในช่วงชั้นที่ 3 ในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาค่านิยมทางพุทธศาสนา โดยเนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ เนื้อหาในสาระการเรียนรู้ที่จัดอยู่ในกลุ่มศาสนพิธี ศาสนบุคคล และศาสนธรรม สำหรับวิธีการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ การสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล

ค่านิยมทางพุทธศาสนา หมายถึง ค่านิยมทางจริยธรรมตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก [ป.อ. ปยุตฺโต] เพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน มี 9 ประการ ได้แก่

1. ด้านการให้ทาน หมายถึง การให้ การบริจาค การเสียสละสิ่งของของตนเองแก่ผู้อื่น
2. ด้านความเมตตากรุณา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี และความสงสารคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
3. ด้านความสันโดษ หมายถึง ความพอใจในปัจจัยสี่ที่ตนแสวงหามาได้โดยชอบธรรม ความพอใจตามกำลังร่างกายและการใช้สอยของตน ความพอใจตามที่เหมาะสมกับตนอันควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิตและจุดมุ่งหมายแห่งการทำงานของตน ในทำนองเดียวกันก็ไม่สันโดษในกุศลธรรม ยินดีที่จะสร้างความดียิ่งขึ้นไป
4. ด้านความไม่ประมาท หมายถึง ความรอบคอบ ระมัดระวัง มีสติกระตุ้นเตือนไม่ให้ตกไปเ็นทางเสื่อม และเร่งเร้าให้กระทำความดีรุดหน้าต่อไป
5. ด้านการพึ่งตน หมายถึง ความสามารถที่จะกระทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ และเอาใจใส่ช่วยเหลือผู้อื่น
6. ด้านการใช้ปัญญา หมายถึง การพิจารณาสิ่งทั้งหลายด้วยเหตุผล
7. ด้านการฝึกตน หมายถึง การพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นทั้งทางด้านความประพฤติ การอยู่ร่วมกันในสังคม จิตใจ และปัญญา
8. ด้านการเห็นคุณค่าชีวิต หมายถึง การเห็นว่าชีวิตของตนเองนั้นมีค่า และปรับปรุงชีวิตของตนเองให้มีคุณค่ามากกว่าผลที่ได้จากภายนอก เช่น ลาภ ยศ สรรเสริญ ความมั่งมี
9. ด้านความเป็นอิสระไม่ยึดติด หมายถึง การมีเสรีภาพในการกระทำการใดๆ ตามเหตุผล ความดีงาม และความถูกต้อง